

ALOJZ BENAC

KULTURNI ODNOSI
SJEVEROZAPADNOG BALKANA I TALIJANSKE
OBLASTI TAVOLIERE U NEOLITSKO DOBA

(Neki novi aspekti)

UDK 903:738(450+497):634*
Izvorni znanstveni članak
Original Scientific Paper

Dr. Alojz Benac
YU — 71000 Sarajevo
Akademija nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine, 6. novembra 7

Autor se osvrće na tri područja šire problematike odnosa sjeverozapadnog Balkana i talijanske oblasti Tavoliere u neolitskom razdoblju. Smatra da se ne može održati teza o neolitizaciji Jadrana migracijama s Istoka, a više pažnje treba posvetiti problemu autohtone baze i kulturnih veza i utjecaja. Osim toga, nije moguće strogo odvojiti obojenu od spiralnomeandarske keramike, jer se te dvije vrste javljaju istovremeno, s time da se obojena keramika javlja od početka danilske kulture. Značajno je da su primjeri obojene keramike s područja južne Italije zatečeni u zaleđu istočne jadranske obale, u Obrima. Na kraju autor ističe da treba obratiti pažnju ne samo na orijentalne nego i na utjecaje sa sjeverozapadnog Balkana, osobito butmirske kulture.

Pred jednu deceniju — 1973. godine — održan je međunarodni kolokvij o praistoriji i protoistoriji Daunije,¹ na kojem je razmatran i odnos ove regije prema sjeverozapadnom Balkanu u neolitsko doba.² Načinjene su i određene sinhronističke sheme na kojima su prikazane hronološke relacije neolitskih kultura iz ova dva područja.³ Bio je to značajan naučni skup; na njemu su prvi put sasvim jasno izišle na vidjelo mnoge kulturne spone koje povezuju veliku ravnicu oko Foggie (Tavoliere) sa sjeverozapadnim Balkanom u neolitsko doba.

Poslije navedenog kolokvija pojavile su se dvije važne publikacije u kojima se obrađuju problemi odnosa južne Italije i sjeverozapadnog Balkana u to doba. To je »Praistorija jugoslavenskih zemalja, II«,⁴ i monografija »Passo di Corvo«,⁵ o jednom od najvažnijih nala-

¹ Atti del Colloquio internazionale di Preistoria e Protostoria della Daunia, Firenze 1975.

² *Ibid.*, saopštenja (communications): Š. Batović, A. Benac.

³ *Ibid.*, 147, 155.

⁴ Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, Neolitsko doba, Sarajevo 1979.

⁵ S. Tinè, Passo di Corvo e la civiltà neolitica del Tavoliere, Genova 1983.

zišta na ovoj velikoj talijanskoj ravnicu. U te dvije publikacije dopunjene su neke ranije postavke, a istaknuti su i izvjesni novi problemi.

Š. Batović je npr. u »Praistoriji jugoslavenskih zemalja, II« definisao hronološke i kulturne odnose navedenih dvaju područja u okviru starijeg neolita na sljedeći način:

- a) Crvena stijena (Crna Gora) — Prato Don Michele (Tremiti),
- b) Smilčić — Guadone,
- c) Gudnja/Obre I — Masseria la Quercia.⁶

Ova sinhronistička tabela odgovara otprilike stanovištu koje je autor ovog rada zastupao još na VIII kongresu UISPP u Beogradu.⁷ Čini se, inače, da u posljednjoj deceniji nisu zabilježena neka izuzetna otkrića na obje strane koja bi mogla utjecati na već ustaljeno gledanje o razvoju starijeg neolita u tim oblastima.

S. Tinè je u svojoj publikaciji (koja, bez sumnje, predstavlja jednu od najbolje prezentiranih monografija o nekom neolitskom naselju u jadranskoj zoni) obratio značajnu pažnju odnosu dviju jadranskih obala u srednje neolitsko doba. Pri tome se posebno zadržao na pojavi keramike stila Ripoli u okviru danilske kulture na istočnoj jadranskoj obali i nekih kultura sa suprotne jadranske strane. Prema njegovoj ocjeni ova keramička roba pojavljuje se zajedno sa keramikom stila Scaloria Alta i Passo di Corvo i Cala Tramentana na Tremitima,⁸ čime bi bio određen i hronološki odnos između neolitskih kultura sa područja pokrajine Abruzzo i ovih u Dauniji. Po mišljenju toga autora, stil Ripoli prenesen je na istočnu jadransku obalu preko arhipelaga Tremita, a keramika tog stila je savremena sa I fazom danilske kulture (fazom sa bojenom keramikom).⁹

U čitavom nizu pitanja koja je pokrenuo S. Tinè čini se da su za nas od posebnog interesa tri problema: a) porijeklo starijeg neolita na Jadranu, b) podjela na faze danilske kulture i c) porijeklo trakaste keramike na području Tavoliere.

a) S. Tinè veoma dosljedno zastupa stanovište da su najstariju impresso keramiku na Jadran donijeli kolonisti sa Istoka. Prethodna etapa njihova puta do Prato Don Michele i Rendine išla bi preko Krfa i Leukade, a krenuli su sa područja na kojima su nastala naselja Ugarit, Mersin, Byblos, Hazorea (Sirija, Kilikija, Liban i Palestina).¹⁰ Isto to stanovište S. Tinè zastupao je i na spomenutom simpoziju u Foggii. I znatan broj drugih naučnika, kako u Italiji (npr. A. Radmili), tako i u nekim drugim zemljama, zastupaju to ili slično stanovište. Danas su se, međutim, u vezi s time izdvojile tri osnovne teze: prva — naprijed spomenuta migraciona teza, druga — autohtonistička i

⁶ Š. Batović, *Jadranska zona, Praistorija jugoslavenskih zemalja, II*, 523.

⁷ A. Benac, *Le néolithique ancien dans les Balkans du nord-ouest et ses relations avec les régions voisines*, Actes du VIIIe Congrès UISPP, tome I, Beograd 1973, 99—106.

⁸ S. Tinè, *o. c.*, 177.

⁹ *Ibid.*, 178.

¹⁰ *Ibid.*, 167.

treća — kompromisna teza. Po drugoj tezi (zastupa je npr. Š. Batović)¹¹ neolitske kulture na Jadranu razvile su se uglavnom na domaćoj mezolitskoj bazi, dok zagovornici treće teze (koju je u svojim radovima nastojao obrazložiti i autor ovog rada) u genezi neolitskih kultura na Jadranu, pa i u zapadnom Mediteranu, daju značajnu ulogu domaćoj kulturnoj bazi, ali smatraju da treba ozbiljno uzimati u obzir i kulturni uticaj iz istočnog Mediterana (lančanim prenošenjem). Zastupnici treće teze ne negiraju određene pokrete neolitskih grupa, ali ne vide ubjedljive arheološke dokaze za neku veću migraciju sa Istoka prema Zapadu u početku starijeg neolita. Sve te teze došle su do izražaja i na velikom naučnom skupu o neolitizaciji zapadnog Mediterana u Montepellieru, u aprilu 1983. godine, i — kao što obično biva — nije ni tom prilikom postignuta neka saglasnost.

Treba reći da novija istraživanja (iako zaista nema kapitalnih otkrića) postepeno doprinose rasvjetljavanju ovog problema, ali ipak još nismo na pragu ni definitivnog ni sigurnog rješenja. Za genezu neolitskih kultura na prostoru Jadrana danas nedostaju veća i brojnija istraživanja starijeg neolita na zapadnom Peloponezu, zapadnoj Grčkoj, ostrvima uz zapadnu Grčku, na Krfu, pa i u samoj Albaniji. Dosadašnji rezultati na tim područjima ne pružaju ni izdaleka sigurniji oslonac za određivanje puta kojim bi se pretpostavljeni kolonisti selili prema obalama Jadrana. Smatram, dalje, da je gotovo neosporno utvrđeno da se u Crvenoj stijeni (Crna Gora) neolitska kultura razvila neposredno na domaćoj mezolitskoj bazi i da se ovdje može računati samo na određen podsticaj izvana u pogledu keramičke proizvodnje.¹² Zbog toga smatram da je teza o neolitskoj kolonizaciji oblasti Tavoliere, Apulije u cjelini i suprotnih jadranskih obala za sada samo pretpostavka i da je geneza ranih neolitskih kultura složen proces u kojem su izvjesne migracije mogle igrati određenu ulogu, ali su — bez svake sumnje — kulturni utjecaji imali jednu od odlučujućih uloga u tom procesu.¹³

b) Danilska kultura poznata je sa niza nalazišta na istočnoj jadranskoj obali i u njenom zaleđu. Najvažniji su, ipak, i danas lokaliteti u samom Danilu kod Šibenika (eponimsko naselje) i u Smilčiću kod Zadra. Istraživanja u Danilu dala su vrlo obilan materijal, ali se ipak nije mogla ustanoviti sigurna podjela na faze ove kulture.¹⁴ Tek su sistematska istraživanja u Smilčiću pružila osnovu za jednu takvu podjelu. Š. Batović je kulturnu i hronološku stratigrafiju danilske kulture odredio ovako:

I faza — U ovoj fazi je zastupljena i gruba i fina keramika, sa oblicima posuda koje su i inače poznate u danilskoj kulturi. Ove izrađevine ukrašene su urezanim, udubljenim i bojenim motivima, kao i crvenom inkrustacijom. Poznati su linearni i spiralni motivi.

II faza — Jedina nova pojava u ovoj fazi su motivi u obliku meandra.

¹¹ Š. Batović, o. c., 520—521.

¹² A. Benac, o. c., 100.

¹³ O ovom sam detaljnije referisao na spomenutom simpoziju u Montpelieru.

¹⁴ J. Korošec, Neolitsko naselje u Danilu Bitinju, Zagreb 1958; isti, Danilo in danilska kultura, Ljubljana 1964.

III faza — Uz ranije elemente javlja se antropomorfna i zoomorfna plastika, reljefni ornamenta, bijela inkrustacija, cikcak motivi i veći spektar meandroidnih motiva.

IV faza — Osjeća se određena degeneracija čitave kulture, pa i keramičke proizvodnje (tako nestaju izrađevine fine keramike, ali se bojeni motivi premještaju na drugu keramiku).¹⁵

S. Tinè pošao je drugim putem i danilsku kulturu podijelio na dvije osnovne faze. Prva je, po njegovom sudu, obilježena bojenom keramikom i geometrijskim motivima, dok u drugoj tu ulogu preuzima keramika sa urezanim i udubljenim — pretežno meandrospiralnim — motivima. Pri tome je važnije što ovaj autor smatra da te dvije keramičke vrste ne dolaze zajedno, da je keramika stila Ripoli savremena prvoj fazi ovakve podjele danilske kulture i da je ovdašnja spiralmomeandarska keramika imala aktivnu ulogu u formiranju sličnih pojava na suprotnoj strani — od Eolskih ostrva, Tremita, Ripolija do doline Pada.¹⁶

Očito je da S. Tinè nije prihvatio kulturnu podjelu danilske kulture koju je načinio autor istraživanja u Smilčiću. U protivnom ne bi mogao tako temeljito odvojiti bojenu od spiralmomeandarske keramike u danilskoj kulturi. U Danilu i u Smilčiću jasno se vidi da se te dvije keramičke vrste pojavljuju u istim slojevima. Š. Batović čak deciderano naglašava da se bojena keramika pojavljuje u svim fazama danilske kulture.¹⁷ Prema tome, situacija na samom terenu ne bi ni u kom slučaju odgovarala takvoj dvojnoj podjeli danilske kulture.

Pri tome bih spomenuo još dvije činjenice.

Prvo. Prilikom istraživanja u pećini Gudnji na poluostrvu Pelješcu i u Veloj spilji na otoku Korčuli ustanovljeni su neolitski slojevi sa bojenom keramikom koja se neuporedivo više približava odgovarajućoj robi na suprotnoj jadranskoj obali nego onoj u danilskoj kulturi. Zbog toga je danas prilično jasno da su na istočnoj jadranskoj strani (barem na srednjem Jadranu) postojale dvije kulturne podgrupe sa bojenom keramikom u srednje neolitsko doba: jedna u južnoj Dalmaciji, bliska susjednim italijanskim kulturama i druga nešto sjevernije — danilska, sa više samostalnih elemenata.¹⁸ Očekivati je da će podgrupe iz južne Dalmacije unijeti i nešto novog svjetla u hronološku skalu južne Italije.

Drugo. Bojena keramika jadranskog tipa poznata je i u naselju Obre II (južni dio centralne Bosne), dakle, daleko u jadranskom zaleđu, i to pruža neke dodatne mogućnosti za proučavanje odnosa između dviju jadranskih obala u neolitsko doba. U vezi sa tim nalazima bilo bi od interesa skrenuti pažnju na nekoliko činjenica:

¹⁵ Š. Batović, Barice, Smilčić près de Zadar, Epoque préhistorique et proto-historique en Yougoslavie, Beograd 1971, 85—86.

¹⁶ S. Tinè, *o. c.*, 178.

¹⁷ Š. Batović, Le néolithique moyen dans les Balkans, Actes du VIIIe Congrès UISPP, tome II, Beograd 1973, 404.

¹⁸ Istraživanja u Gudnji izvršila Spomenka Petrak iz Dubrovnika, a u Veloj spilji Božidar Čečuk iz Zagreba. Rezultati oba istraživanja nisu još objavljeni.

— Bojena keramika u Obrima II zastupljena je najvećim dijelom u I fazi butmirske kulture, u II fazi se značajno smanjuju nalazi te keramičke vrste, dok je u III fazi uopće nema.

— U okviru I faze pojavljuje se keramika pravog stila Ripoli; u sljedećoj fazi ona nedostaje.

— Među bojenom keramikom I faze razlikuju se primjerci sa crveno obojenim ornamentima (pravolinijske i krivolinijske — spiraloidne — trake) i primjerci trihromnog karaktera (osnovni motivi oivičeni su tamnim rubom — T. I, 1—3).

— U II fazi je bojena keramika znatno grublja, ornamenti se uglavnom ne mijenjaju, ali bi trebalo pretpostaviti domaću izradu ove grublje keramičke robe.

— II fazi pripada i dio jedne vaze sasvim tipične za keramički stil Serra d' Alto u južnoj Italiji¹⁹ — T. I, 4.

Iz ovoga slijedi da je u Obrima II, odnosno u I fazi butmirske kulture, uz nalaze stila Ripoli zastupljena i keramika tipa Scalloria Bassa i ona tipa Scalloria Alta.²⁰ Time se otvara pitanje da li se u Obrima II radi o određenim retardacijama starije faze tipa Scalloria ili se ta podjela u Italiji odnosi samo na neku oblast ili na neko naselje. U svakom slučaju biće potrebno još mnogo istraživanja i na jednoj i na drugoj strani. Jedino je i u Obrima II sigurno potvrđeno da je stil Serra d' Alto mlađi od stila Scalloria.

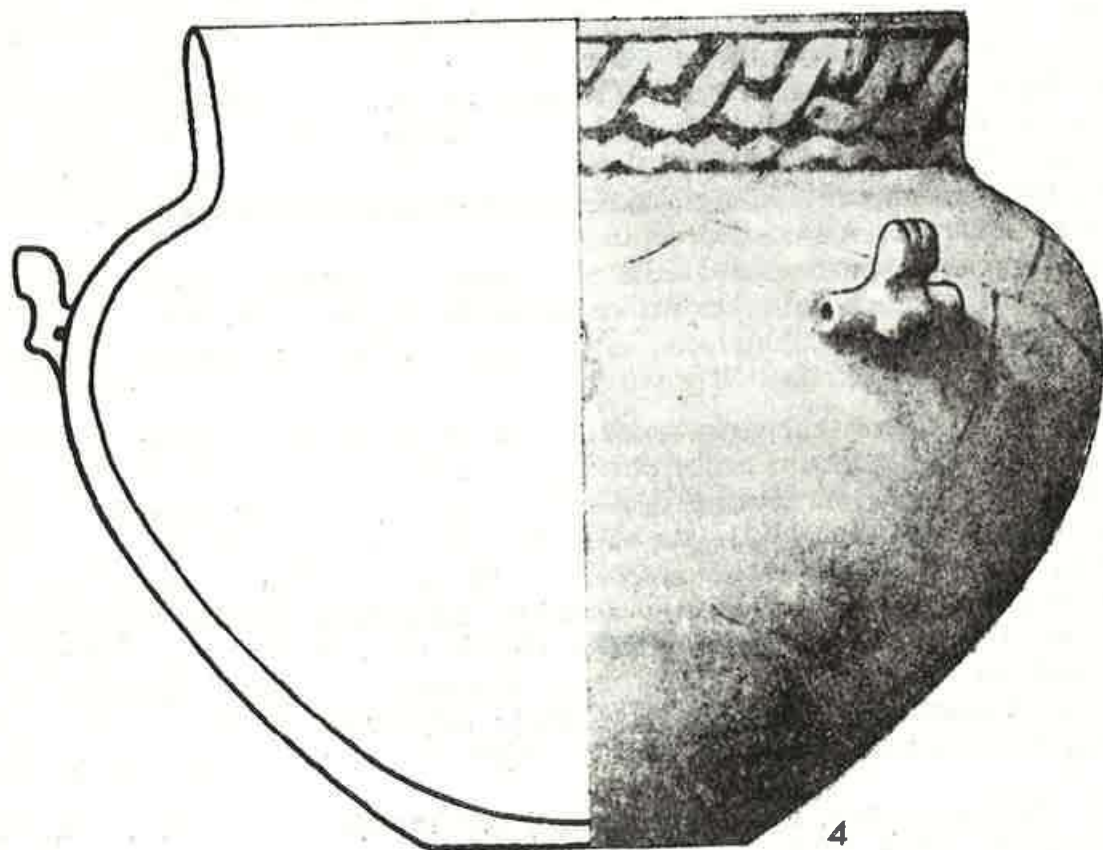
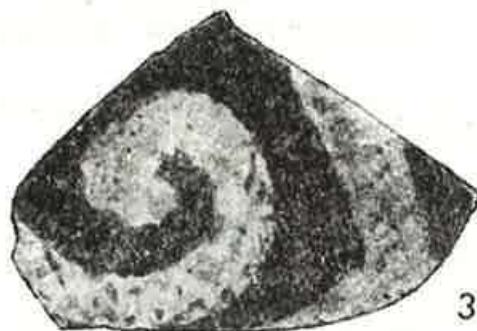
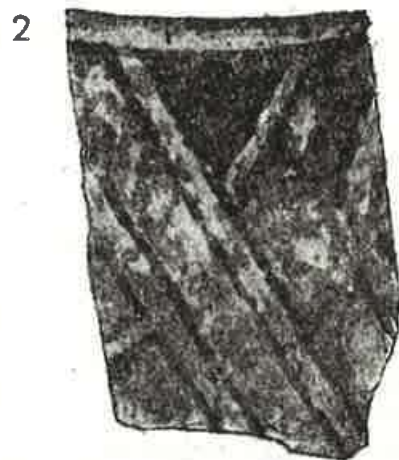
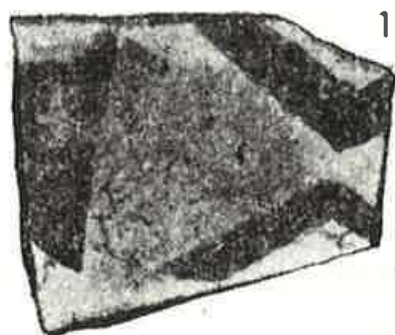
Danas je sve evidentnije da su formiranju butmirske kulture doprinijele obje navedene podgrupe sa Jadrana. Danilska podgrupa unijela je prvenstveno neke keramičke forme, pa onda plastičnu spiralnu ornamentiku i neke druge urezane i udubljene motive. Južna podgrupa sigurno je donijela u Obre II bojenom keramiku, bilo neposrednim importom, bilo u posredničkoj ulozi između Obra II i južne Italije (pri tome prvenstveno mislimo na neke trihromne primjerke keramike i na dio vaze Serra d' Alto). Bio je to stari most: — Tremiti — Pianosa — Palagruža — Lastovo — Korčula — Pelješac i obratno. Sasvim je jasno da je ovo širenje bojene keramike prolazilo dolinom Neretve, Neretvice i Fojnice. Ta nam je konstatacija posebno značajna u vezi sa sljedećim problemom o kojem je ovdje riječ.

c) Osobit interes izazivaju nalazi trakaste keramike u Passo di Corvo, koja u ovom kulturnom ambijentu predstavlja strano tijelo. S. Tinè ovu keramiku naziva »ceramiche desorate a pointillé«, a hronološki je pripisuje tamošnjoj fazi IVa1 (Passo di Corvo arcaico), odnosno fazi IVa2. Bile bi to prve dvije etape »Neolitico Medio« u oblasti Tavoliere.²¹ U proučavanju tih nalaza autor se zadržava na nekim sličnim pojavama u Mersinu, Ugaritu ili u naselju Philia II—IV (Kipar), ali sasvim direktne veze vidi sa neolitskom keramikom iz Knososa na Kreti (»Neolitico Antico« u Knososu). S. Tinè ne isključuje migraciju sa Krete, iako veći značaj daje neposrednoj razmjeni — trgovini između Krete i juga Ape-

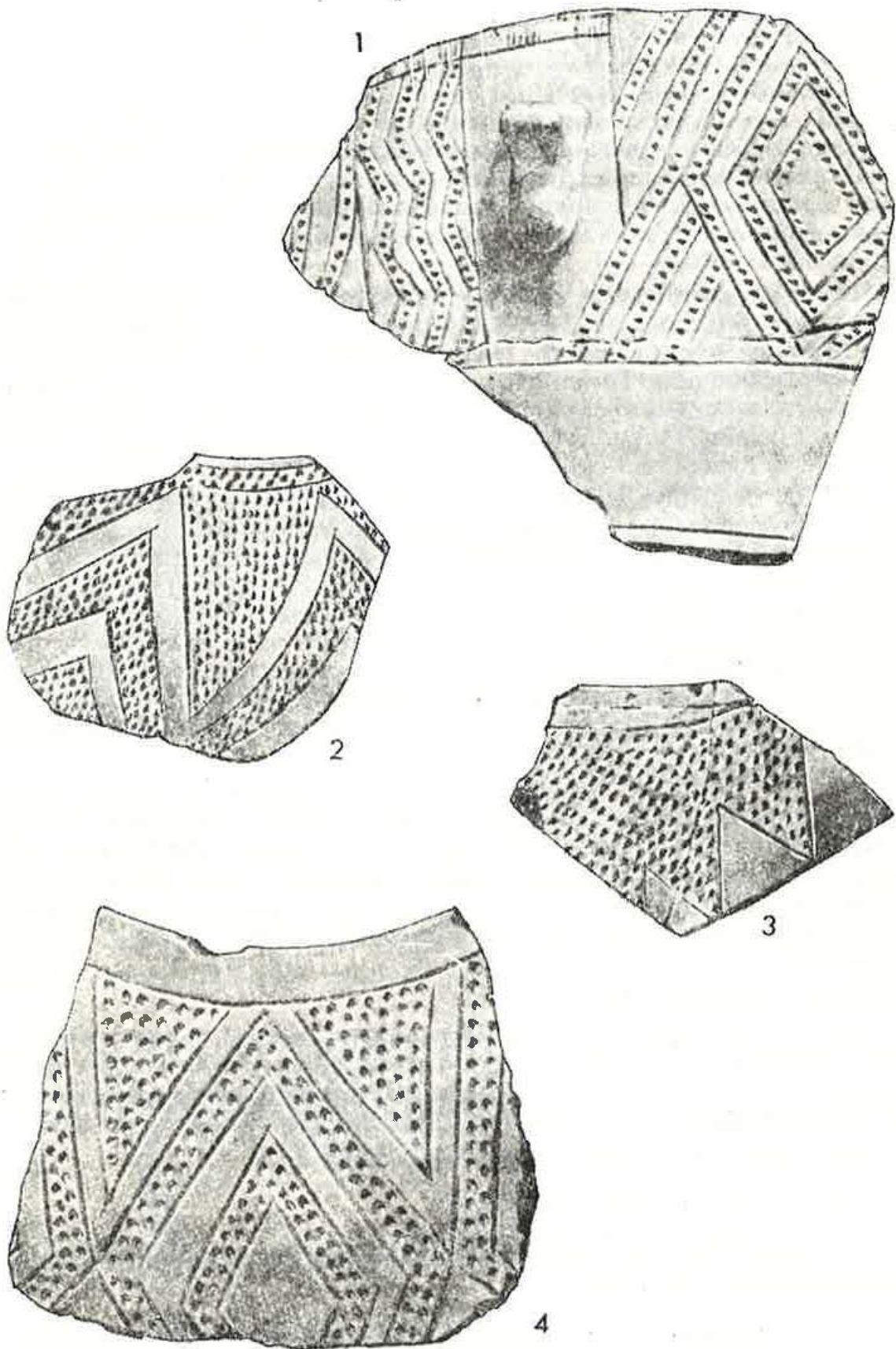
¹⁹ A. Benac, Obre, II, Glasnik Zemaljskog muzeja, N. S. XXVI, Sarajevo 1971, 110—111, 129, T. XXXI, XLI, XLII, sl. 18.

²⁰ S. Tinè, o. c., Tav. XIII—XIV, 126.

²¹ *Ibid.*, 171.

Obojena keramika, 1—4; Obre II

Trakasta keramika, 1,4: Butmir; 2,3: Obre II

ninskog poluostrva.²² Kako je slična keramika nađena na Korzici (Basi) autor smatra da su kretski navigatori dolazili sve do Korzičke, a povod je bio nabavka opsidijana.²³

Radi se o keramici sive ili smeđe površine sa urezanim i bockanim ukrasima. Među njima se posebno ističu komadi sa pravim trakastim motivima (trake ili trouglovi ograničeni urezanim linijama, ispunjeni gustim ubodima). Ima i nekih drugih varijanti ove keramičke robe (už trake ispunjene jednim redom uboda i sl.), ali oni prvi motivi su daleko najkarakterističniji — T. III, 1—4.

Sasvim je očito da je ovaj keramički stil stran neolitskoj keramici koja se proizvodila u oblasti Tavoliere (Daunija) kao i u susjednim krajevima Apulije. Prema tome, S. Tinè je sasvim u pravu kada ga potpuno izdvaja iz domaćeg keramičkog kruga. Nije, međutim, jasno zašto je autor sasvim zaobišao Balkan u ovom pogledu, a tražio određene paralele na Bliskom istoku. Ako se čak i ne radi o importu sa Balkana, neke paralele su evidentne i ovdje ih želimo istaći.

Najbliži predstavnik trakaste keramike (odnosno »ceramiche a pointillé — poinçonné«) na Balkanu svakako je butmirska kultura u južnom dijelu centralne Bosne. Već su iskopavanja u samom Butmiru dala pravo obilje takve keramičke robe, dok su značajne dopune pružila druga nalazišta ove kulture, posebno naselje u Obrima II.²⁴ Iako se butmirska kultura dijeli na tri razvojne faze, u svakoj od njih se javlja i ova keramička roba. To je u suštini bila treća komponenta kombinovanog butmirskog stila (tj. panonska ili kontinentalna komponenta), koja je od samog početka značajno utjecala na fizionomiju butmirske keramičke grafije.²⁵

Trakasta keramika butmirske kulture obilježena je pravim obiljenim geometrijskih motiva. Spomenimo razne motive načinjene od traka (trake su omeđene urezanim linijama, a ispunjene ubodima ili crtica ma), zatim trouglove, kvadrate, motive šahovskih polja, pa onda i mnoge krivolinijske motive (sve do onih spiralnih) izvedene na isti način. Određen broj tih motiva nije bio omeđen urezanim linijama. Samo nekoliko primjera prikazali smo na T. II, a na tabli III vide se i paralelni primjerci iz Passo di Corvo.

Kada se pogledaju motivi na obje strane, njihova velika sličnost nameće se sama po sebi. Odnosi se to i na izgled motiva i na način njihovog izvođenja. Ne treba, naravno, negirati ni određene paralele ove keramike iz Passo di Corvo sa neolitskom keramikom iz Knososa na Kreti, ali se ovdje ne smiju mimoći dvije važne činjenice:

²² *Ibid.*, sa odgovarajućom literaturom.

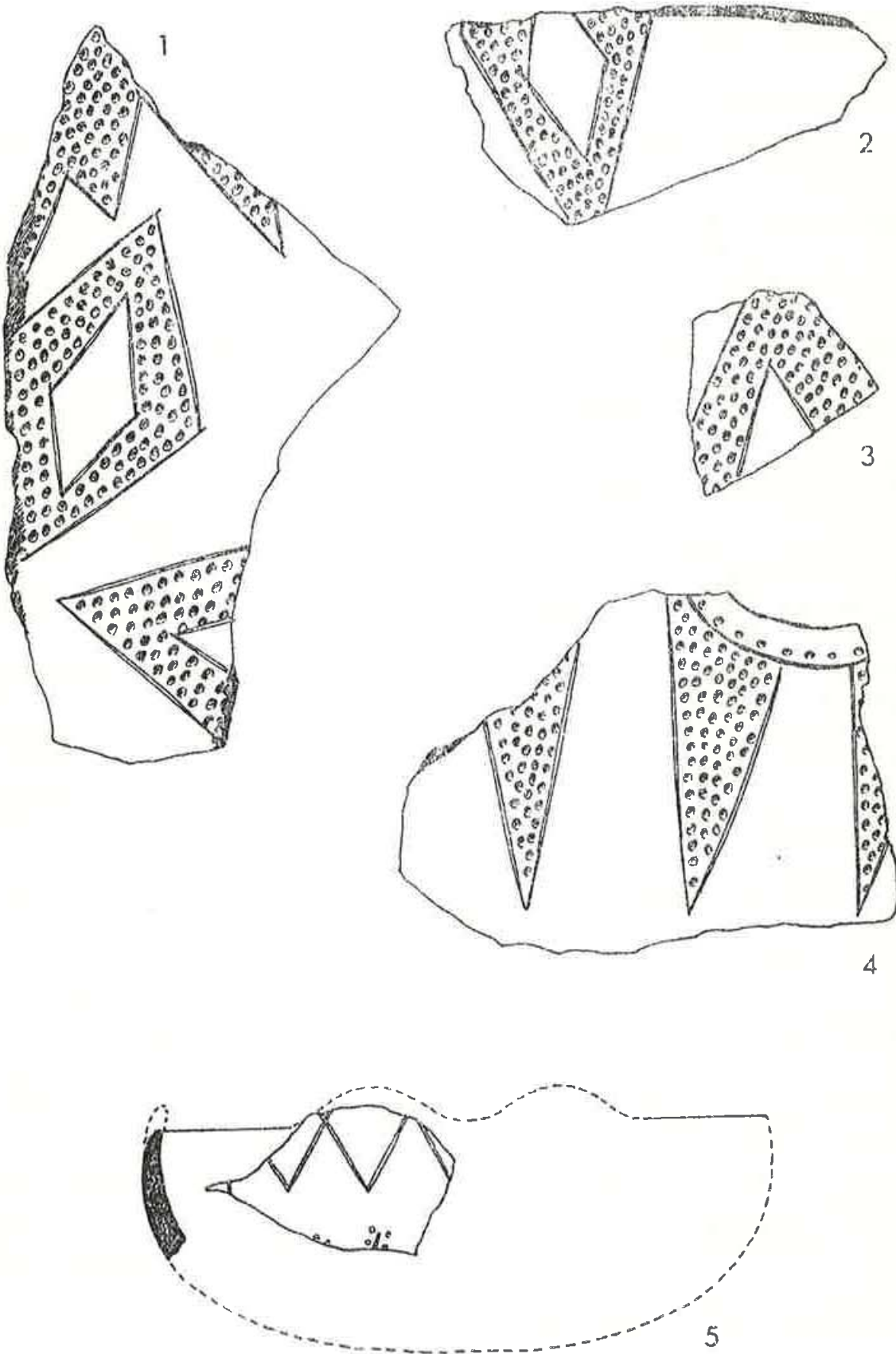
²³ *Ibid.*, sa odgovarajućom literaturom.

²⁴ A. Benac, Prelazna zona, Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, 412 sq. sa odgovarajućom literaturom.

²⁵ *Ibid.*, 452.

²⁶ W. Radimsky — M. Hoernes, Butmir, I, Wien 1895, Taf. V—VIII; Fiala — M. Hoernes, Butmir, II, Wien 1898, Taf. X—XIII; A. Benac, *Obre*, II, l. c.; Praistorija jugoslavenskih zemalja, II, T. LXIII.

Trakasta keramika, 1—5: Passo di Corvo

prvo, na keramici sa ukrasima »pointillé« iz Knososa ne dolaze motivi u obliku dugih trouglova, a pogotovo onih u obliku romba,²⁷

drugo, rekonstruisani oblici vaza sa tim ukrasima u Passo di Corvo sasvim odudaraju od keramičkih oblika u Knososu²⁸ — T. III, 5.

S druge strane, motivi u obliku romba, a pogotovo oni u obliku izduženog trougla spadaju u vodeće motive trakaste keramike butmirske kulture.²⁹ Ovdje se može napomenuti da su u neolitskom naselju Reštani u južnoj Metohiji (koja također pripada prelaznoj neolitskoj zoni u sjeverozapadnom Balkanu) zapaženi i motivi sastavljeni od urezanih linija i reda uboda sa svake njihove strane.³⁰ Takvi motivi poznati su i među »ceramiche a pointillé« u Passo di Corvo.³¹

Sasvim je otvoreno pitanje, dalje, koliko su opravdane rekonstrukcije čitavog niza vaza ove keramičke vrste u Passo di Corvo. Za zaobljene vaze sa valovitim obodom (T. III, 5), kako to pokazuju ove rekonstrukcije,³² teško bi bilo naći neke paralele u neolitskim kulturama koje bi dolazile u obzir za komparaciju. Naprotiv, čini se da bi se od nekih fragmenata iz Passo di Corvo mogle rekonstruisati vaze loptastog oblika sa malim, uvučenim otvorom, koje u okviru butmirske keramografije ulaze u primarne forme.³³ I tada bi se paralele Passo di Corvo — Obre II samo još više učvrstile.

Zbog čega, zapravo, insistirano na tim paralelama? Samo zato što bi veze trebale da idu u oba pravca.

Bojena keramika iz I faze u Obrima II jest — bez ikakve sumnje — import sa Jadrana jer je to potpuno strana roba i ne uklapa se nikako u fizionomiju butmirske kulture, u tehničke postupke njenih majstora. Već je rečeno da se za trihromne primjerke bojene keramike u Obrima II mora pretpostaviti da su uvezeni iz južne Italije, a to se pogotovo odnosi na keramički primjerak stila Serra d' Alto iz klasične faze butmirske kulture. Pa ako je ova keramička roba mogla da stigne iz oblasti južne Italije (Tavoliere, Tremiti ili neka druga oblast u tom dijelu Italije) u južni dio centralne Bosne, zašto ne bi trakasta keramika iz okvira butmirske kulture mogla stići u Passo di Corvo. Ili barem utjecati na njen nastanak.

Šta bi moglo usloviti takvu razmjenu kulturnih vrijednosti, odnosno keramičke robe?

Čini se da se ne bi moglo pomišljati na neku migraciju kompaktno neolitske grupe. Jer, radi se samo o pojedinačnim primjercima strane keramičke robe na obje strane. Isto tako ne bi dolazilo u obzir tumačenje koje bi se oslanjalo na društvene odnose u neolitskom svijetu. U

²⁷ Vidi: J. A. Sakellarakis, *Neolithic Crete, Neolithic Greece*, Athen 1973, Plate XXV.

²⁸ *Ibid.*, Plate XXIV.

²⁹ W. Radimsky — M. Hoernes, *o. c.*, Taf. VII, 1; F. Fiala — M. Hoernes, *o. c.*, Taf. XII, 4, 8; A. Benac, *Obre, II, l. c.*, T. XXXVIII, 6, 8, LII, 11, LIII, 11.

³⁰ *Praistorija jugoslavenskih zemalja*, III, T. LXIX, 1.

³¹ S. Tinè, *o. c.*, Tav. 119, 648.

³² *Ibid.*, Tav. 123, 694—699.

³³ A. Benac, *Obre, II, l. c.*, T. XLVI, 4—7, LVI, 5—7.

formiranju i razvoju butmirske kulture genetska miješanja odigrala su svoju ulogu, ali se ovdje radi o bližim geografskim relacijama. Oblast Tavoliere u Italiji i spomenuti dio Bosne suviše su udaljeni za uspostavljanje odnosa te vrste. Ostaje, dakle, samo određen oblik razmjene dobara kojim bi se moglo objasniti prisutnost strane keramičke robe u oba nalazišta. S. Tinè u svojoj tezi uzima u obzir da su navigatori sa Krete tražili opsidijan. Ako veze usmjerimo prema Balkanu, odmah da kažemo da je opsidijan u Obrima II (kao i butmirskoj kulturi u cjelini) vrlo rijedak i da nosioci butmirske kulture nisu posebno težili za nabavkom tog materijala. S druge strane, u Obrima II je, na otkopanom prostoru, otkriven niz radionica kamenog oruđa, na kojima je zatečen veći broj nuklea i poluizrađevina od raznih vrsta tvrdog kamenog materijala.³⁴ Sav taj materijal nije bio potreban domaćinima, i ako je ovdje nešto bilo određeno za razmjenu, onda su to mogle biti svakako i ove poluizrađevine. S. Tinè, doduše, navodi Apenine i Subapenine kao izvor kamenog materijala u Passo di Corvo,³⁵ ali samo detaljna analiza kamenog materijala može pokazati punu provenijenciju tog materijala. Ako, pak, odbacimo ovu mogućnost, ostaje čitav spektar dobara koja su obostrano dolazila u obzir za razmjenu. Uvjeren sam da su stanovnici butmirske kulture u Obrima II bili zainteresirani i za finu, bojenu keramiku, koju sami nisu proizvodili a privlačila ih je svojom ljepotom. Oni su, s druge strane, imali obilje životinjskih koža i slično. Varijacije su vrlo brojne.

Najzad da kažemo. Bez obzira prihvatili ili ne prihvatili neku od tih solucija, pri proučavanju porijekla trakaste keramike u oblasti Daunije mora se ozbiljno uzimati u obzir veza Tavoliere—područje butmirske kulture. Izravan put već je spomenut i ide preko niza ostrva između Italije i Balkana.

Rad prihvaćen na sjednici Razreda od 11. siječnja 1984.

R é s u m é

RAPPORTE CULTURELS ENTRE LES BALKANS DU NORD-OUEST ET LA RÉGION ITALIENNE TAVOLIERE A L'ÉPOQUE NÉOLITHIQUE

Cette contribution est préparée à l'occasion de l'édition de la monographie de S. Tinè »Passo di Corvo e la civiltà neolitica del Tavoliere«,⁵ pour laquelle — d'ailleurs — l'auteur tient qu'elle représente l'une des monographies le meilleur présentées, concernant une agglomération néolithique dans la zone adriatique. Dans cette monographie sont, pourtant, soulevées aussi certaines questions plus larges, provoquant quelques dilemmes. L'auteur s'est arrêté dans sa contribution sur trois problèmes méritant l'attention aussi les spécialistes s'occupant des recherches de l'âge néolithique sur l'autre côte de l'Adriatique.

Primo. Il reste encore toujours ouverte la question de l'origine de la culture et la civilisation néolithique dans la Méditerranée centrale et occidentale, et par

³⁴ *Ibid.*, 54.

³⁵ S. Tinè, *o. c.*, 125.

conséquent dans la zone de la Mer Adriatique. La région de la Grèce occidentale est encore toujours insuffisamment recherchée et quelques résultats des recherches effectuées sur les îles Leucade et Corfou ne donnent pas du loin les preuves plus sûres de la migration successive des colons néolithiques venant de l'Orient vers la Méditerranée occidentale, c'est-à-dire vers le bassin adriatique. Les recherches effectuées à Crvena stijena, Monténégro, ont montré clairement que la civilisation néolithique s'est développée dans cette région sur la base autochtone et qu'il faut attribuer à l'influence extérieure seulement la connaissance de la production céramique. L'auteur tient que le processus de néolithisation sur la Méditerranée est un processus socio-économique très complexe et qu'il y faut compter avec quelques composantes: avant tout, il y faut mentionner la base autochtone, ensuite les influences linéaires ou multilinéaires et la transmission de l'expérience et enfin, certaines migrations. A cause de cela, l'auteur tient qu'il est difficile soutenir la thèse conséquent défendue par S. Tinè que l'origine des cultures néolithiques dans la région de Tavoliere (ce que signifie en Italie méridionale en général) est la conséquence de migration des colons néolithiques de l'Orient. Ça signifierait aussi la colonisation parallèle sur la côte orientale de l'Adriatique, et on ne pourrait point prendre en considération ce fait par conséquent à l'état des recherches actuelles.¹⁰⁻¹³

Secondo. Il est tout à fait évident que la céramique peinte à l'époque néolithique moyenne est l'une des caractéristiques essentielles de toutes les cultures, s'étant développé sur les deux côtes de l'Adriatique. Nous la rencontrons depuis la phase Masseria la Quercia jusqu'à la phase Serra d'Alta en Italie méridionale, et de même dans la culture de Danilo sur l'autre côte. Le style Ripoli est un des rapports plus forts liant les cultures néolithiques correspondantes de deux côtes de l'Adriatique.

L'auteur de cette contribution a, avant tout, souligné qu'on distingue sur la côte adriatique orientale deux sous-groupes à céramique peinte à l'époque néolithique moyenne: un groupe plus au nord — la culture de Danilo et l'autre plus au sud dont les représentants sont les localités Gudnja sur la péninsule de Pelješac et Vela spilja sur l'île de Korčula. La céramique peinte de l'autre sous-groupe est plus proche aux produits céramiques en Italie méridionale, tandis que celle de Danilo possède un peu plus de caractéristiques individuelles.

S. Batović, qui a recherché la grande agglomération néolithique à Smilčić aux environs de Zadar, a divisé la culture de Danilo en quatre phases, mais dans chacune des ces phases apparaît la céramique peinte. Dans l'agglomération de Danilo (agglomération éponyme) même près de Šibenik on a constaté aussi que la céramique peinte apparaît dès le début jusqu'à la fin de l'horizon culturel ensemble avec la céramique dont les ornements ont été faits par une autre technique. Pour cette raison, on ne pourrait pas accepter la division de la culture de Danilo en deux phases, comme le fait S. Tinè, dans lesquelles la céramique peinte serait primaire dans la première phase.

Dans l'agglomération Obre II (la partie méridionale de la Bosnie centrale) la céramique peinte importée (T. I, 1-3) démontre en même temps les éléments des phases Scaloria Bassa et Scaloria Alta, ce que provoque la question s'il y s'agit de certaines retardations ou s'il est question seulement d'une division régionale dans certaines parties de l'Italie méridionale. Le vase importé du style Serra d'Alto, découvert à Obre II (T. I, 4), démontre y aussi que le style Serra d'Alto est plus récent que le style Scaloria Bassa.¹⁴⁻²⁰

Terzo. Dans l'agglomération Passo di Corvo a été isolé un groupe céramique appelé «ceramiche a pointillé-poinçonné», en réalité la céramique avec les vrais ornements rubanés. S. Tine a séparé justement cette sorte céramique comme un élément étranger dans l'ambiance culturelle de Passo di Corvo. Il n'est pas pourtant, tout à fait claire pourquoi l'auteur s'occupant des recherches de l'agglomération

mération Passo di Corvo, a-t-il complètement évité les parallèles avec les produits céramiques correspondants dans les Balkans du nord-ouest. Il a cherché, de l'autre côté, les parallèles avec le Proche Orient, tandis qu'il voit le rapport direct avec la céramique du néolithique ancien à Cnosos sur l'île de Crète (cette céramique a été transportée par les navigateurs de Crète cherchant l'obsidien).

Il faut souligner que la culture de Butmir est le représentant le plus proche de la céramique rubanée dans les Balkans du nord-ouest. La céramique de Butmir renferme les motifs caractéristiques en forme de rhombe, de triangle allongé et quelques rubans spécifiques (T. II). Ce sont justement les motifs qui sont très remarqués sur la céramique dite «ceramiche a pointillé» à Passo di Corvo (T. III), et elle n'existe pas à Cnosos. Il faudrait penser, pour cette raison, qu'il existait la circulation des produits réciproque entre les régions sur les régions sur lesquelles ont été situées les agglomérations néolithiques Obre II et Passo di Corvo. Parce que, si la céramique peinte du type Scaloria ou Serra d'Alto a pu être transportée dans les Balkans du nord-ouest (Obre II), pourquoi ne pourrait-on supposer la direction inverse. Un tel échange (par la voie connue: Tremiti—Pianosa, Palagnuža—Lastovo—Korčula—Pelješac) serait même plus normal que l'autre avec la Crète, pense l'auteur de cette contribution.^{21—25}

